

WALDNER, DAGMAR

Biografuppfostran - hemuppfostran.

Uppsala
1924

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök*: Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra*: Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

Waldner.
Adelen
(P. 8)

Biografuppfostran — hemuppfostran.

Av *Dagmar Waldner.*

Att tidsandan är dålig och människorna i hög grad mottagliga för intryck i sämre mening, tror jag att vi utan vidare kunna komma överens om¹. Huruvida däremot skulden² till

¹ F. n. ha de svenska fängelserna så gott som förvandlats till ungdomsfängelser. Orsaken måste, enligt pastor Wirén (1917), sökas i den genomgripande rubbning, som kriget framkallat i snart sagt livets alla förhållanden. Sådant har i alla tider hört krigens efterverkningar till och långt innan biografen fanns till.

»När de unga se, hurusom de äldre utnyttja krigskonjunkturerna och på handel under olika former ofta skaffa sig betydande vinst, ligger det nära till hands för den unge att dragas med i denna virvel. De unga lockas till att driva handel med vad de kunna åtkomma: skrot, metaller, gummi o. s. v. Prisstegringen på dessa varor förökar frestelsen, liksom ock den otroliga lättheten att finna köpare. Det gäller bara att komma över varan, likgiltigt var eller hur, för att omsätta den i pengar.»

»Kriget har också drivit upp arbetslönen på många arbetsområden. Den unge kan också, tack vare dessa förhållanden, förvärva sig för sitt arbete en vida högre dags- och veckoinkomst än förut. Föga böjdd, som han vanligen är, för att spara låter han den rikligare inkomsten förleda sig till att festa, köpa fina kläder, besöka värdshus, biografer m. m. Nöjes- och njutningskulturen får ej sällan av den unge långt större tribut än, som är gagneligt för dennes moraliska och ekonomiska hälsa.»

»Slutligen», fortsätter pastor W., »får ej förgätas det inflytande, som de många nya lagarna och förordningarna utöva». Det förmynderskap, som nödtvånget skapat över medborgarna, sträcker sig snart sagt till livets alla områden». — — — »När de unga höra, huru de äldre kritisera och klandra allt detta och huru mer än en sätter sig upp däremot och söker kringgå eller motverka de nya bestämmelserna, då försvagas respekten för lag och ordning ända därhän, att man till sist ej längre ser eller vill se gränsen mellan vad som är tillåtet eller förbjudet. I denna moraliska förslappning torde helt visst ligga en av huvudorsakerna till också den påklagade ungdomsförvildningen.»

»Den undervisning, som på flera håll förekommer måste också verka nedbrytande både fysiskt och moraliskt.»

² I vilken upprörande, fullkomligt oförsvarlig mån man före, under och efter kriget begagnat sig av filmen i den politiska hat- och hets-

ett krig i vår »upplysta»! tid, såsom många vilja göra troligt, är att söka uti en redan förut befintlig människosjärens depravation, beroende på den mer eller mindre moderna teatern, konsten, litteraturen eller biografen, eller vad de för övrigt heta alla dessa ifrågakommande syndabocker och deras för-därvliga inflytelser, vilka man så att säga kan taga med händerna på, därom torde ingen med verkligt övertygande beständighet kunna yttra sig. Det är nog här — som i fråga om mycket annat — resultatet av många andra, även mindre påtalta, samverkande faktorer, vilka driva sitt hemlighetsfulla och ödesdigra spel.

Att det t. ex. finnes ett orsakssammanhang mellan föräldrarnas sociala ställning och bristen på tillsyn och auktoritet, är icke också det något som just i fråga om dem alla borde ge våra etiker och estetiker inom reformlägret något att tänka på? Att inom föräldrarnas egna led någon vidare självrannsakan i den vägen ägt rum eller skulle kunna bli populär, är väl knappast ännu på länge att vänta¹. Men att vilja ha en syndabock är blott alltför mänskligt, och ju ensidigare, trängre syn på livet, ju lättvindigare omdömet. Frestelsen ligger dock onekligen nära att ge speciellt biograferna huvudparten av skulden, så till vida som de utgöra vår tids säkerligen mest demokratiska och nivellerande folknöje². I fråga om lättillgänglighet äro de idealiska, ty de finnas till hands överallt, där stora stråkvägen går fram, de ha alltid öppna dörrar och i regel priser, som

propagandans tjänst, är däremot ett kapitel, som vore ägnat att, objektivt belyst, i mer än ett avseende öppna ögonen för den i filmen i allrasämsta mening inneboende suggestionsförmågan. Det värsta är emellertid, att man i en del, icke germanska länder främst, lagt an på att indirekt, men osvikligt säkert förgifta framförallt barnens själar. Se Plages art. i »Bücherei und Bildungspflege» H. 1 och 2 1921, s. 137—144.

¹ Den som, likt undertecknad, själv bevittnat, huru barn å biografen gråtit av fruktan och trötthet och huru mödrar tappat sina små i golvet, till den grad fängslade av spelet på den vita duken, att de icke lade märke därtill, förrän andra lyfte upp barnet, etc., för den gäller inte något sådant som att åtgärder till barnens skydd från det allmännas sida betyger ett ingrepp i föräldrarnas bestämmanderätt.

² Se vad Gustave Le Bon uti »Massans psykologi» avger för omdöme om nivelleringen i denna mening!

icke behöva avskräcka egentligen någon, samt icke minst: de locka med en omväxling i programmet utan like.

En bidragande orsak till valet av biografen som strykpojke är dessutom dess under barndomstiden förvärvade dåliga rykte, liksom allt annat i den vägen lättare att få än att bli av med. De med icke så litet förakt uppblandade uttrycken för och om biografier härstamma från denna period. »Biografpesten», »biografflugan» t. ex. äro från denna tid, och ett par bland de många, som ge en antydning om filmens makt, eller den andliga smittans, hur man nu vill kalla det. De som gripits härav, och de kunna räknas i milliarder, neka sig icke att frossa uti filmdramatikens oftast själlösa konglomerat av dåliga instinkter och låga drifter. Låt vara, att man icke kan frikänna det internationella filmfacket¹ från att i sina efter den universella, låga genomsnittsmaken lämpade program och texter otillbörligt ockra på dessa. Dess handlingssätt är grundat på åsikten, att det som skall kunna begripas av »allt folk» och hålla publikintresset uppe, kan icke låta annat än relativt elementära händelser och företeelser ur det mänskliga livet komma till uttryck, helst så grovt tillyxat som möjligt. De medgivanden, som beträffande smaken göras till förmån för denna internationella publik, bötna dessvärre nog också djupast i det psykologiska grundfaktum, att barn och obildade i allmänhet på det estetiska området visat sig mest tycka om de starka affekterna och lidelserna, de skarpaste kontrasterna.

Ju mera primitiv människan är, desto mera fattas henne sinne för högre kultiverade personers själsliv. Det är därför

¹ Den svenske biografombudsmannen Enderstedt, som nedlagt ett energiskt arbete på att höja fackets anseende, skriver på tal om ett häftigt angrepp i pressen: »Om biografernas nöje är av så folkuppfostrande art, som dess varma beskyddare vilja göra gällande, huru kommer det sig då, att bilderna å de stora biografaffischerna sällan förete annat än mord, hat och våld, upprörande kärleksscener o. d.?» Affischer och programtexter falla icke inom tryckfrihetsförordningen. Texterna tagas av många biografbesökare med hem och lämnas framme, utan tanke på barnen. Många texter och affischer studeras med begärlighet utanför biograferna, och ändå skryta vi med att Nick Carter, praktiskt taget, har utrotats!!!

icke så underligt, att det finnes så många, som för att taga ett exempel tro på reformer genom filmatisering av våra stora diktverk, utan förståelse för, att så, som t. ex. ett drama av Strindberg eller Ibsen verkar på talscenen, kan det helt enkelt icke verka på biografduken. På grund av den för kinematografien egendomliga tekniken kan filmen ej ännu utom i ytterst sällsynta undantagsfall återge diktverkens själsliga stämningar, endast handlingens så att säga skelett.

Man behöver å andra sidan icke vara föreläsare för att konstatera, huru proportionsvis litet man i själva verket inom alla samhällsklasser tillgodogör sig de tillfällen som bjudas att odla själen och sitt bättre jag. Inom den »sanna konstens tempel» äro av samma orsak »sängkammardramatiken» det revyartade, det frivola det dominerande. Låt vara, att dessa »tempel» icke i samma utsträckning besökas av barn och ungdom. Men rättvisan synes dock där icke kräva samma hårdhänta behandling. Utan att emellertid vilja försvara vare sig det ena eller det andra, som är ägnat att sänka etisk och estetisk känsla, frågas om det är mera rättvist att förebrå filmindustrien (vilken ännu i dag mest handhaves av folk, som icke begriper bättre), att även den, med all den hjälp, som en god censur förmår skänka, sköter åtminstone sina affärer så, att det däri nedlagda kapitalet förräntar sig. Och förräntar sig väl, vilket kanske ur skattesynpunkt icke bör undervärderas¹. Bör man icke snarare rikta sina förebråelser åt sådant håll, där det under alla dessa år försummats att använda en del av nöjes-skattemedlen till mera praktiska och rationellt utjämnande åtgärder, sådana som t. ex. äro ägnade att stödja och verkligen frammana en värdefull filmframställning?

Staten gör emellertid intet utan att därtill tvingas av en

¹ 1913 gick man kraftigt till storms mot »biografeländet». Styrelsen för en tysk »reformförening» uppvaktade borgmästaren, utbedjande sig dennes benägna stöd för sina strävanden. Svaret blev: »Allt som är rimligt! Men gå icke för häftigt fram mot biograferna! Staden har 200,000 Mk i skatter bara från dem.» För denna slags ömhet om dessa, resp. skattebetalarna och folkmoralen präglades den lika kvicka som träffande — och välklingande — formeln om »die Notwendigkeit eines gerechten Ausgleichs wiederstreitender Interessen»!

stark allmän opinion, vars upphov är individen. Om publiken visat sig vilja hava bättre kost, är det mycket sannolikt, att biografindustrin i kulturländerna åtminstone, med precis samma beredvillighet skulle ha tillmötesgått ett sådant krav. Affär som affär!

Det synes mig ligga i öppen dag, hur mycket enklare och lättare, ur alla synpunkter betraktat, det är att åstadkomma god och lämplig film än t. ex. musik och diktverk för skådebanan, i den på samma gång mera begränsade och vidgade bemärkelse, varom det här kan bli tal. Fastän teatern är en så gammal institution, är ju ännu i dag det goda, egentliga »folkskådespelet» särskilt här i Sverige enligt en modern tids fordringar en sällsynthet, varför man redan ur denna synpunkt har lätt att förstå en företeelses popularitet, som så helt spelar på strängar, vilka av vem som helst kunna uppfattas och begripas.

Folket, små som stora människor, har i alla tider varit orimligt svagt för skådespel. Det har också en lika obestriddlig rätt till nöjen och förströelser, som samhället har den ofrånkomliga plikten att sörja för goda sådana, främst för ungdomen. Varför då blott stats- och kommunalunderstödda museer, konserthus, teatrar etc.? Eller vad är det egentligen som hindrar, att de senare upplätes även för ungdomsföreställningar med filmen, varigenom man ju dessutom kunde erhålla ett utmärkt tillfälle att förbättra deras ekonomiska ställning? Detta torde väl också knappast få anses mindre berättigat, än att en kunglig opera för samma ändamål tillgriper revygenren, något som i varje fall icke gynnar den ungdomliga publikens nöjesbehov. Det senare är väl under alla omständigheter huvudsaken, ty våra barn, vår ungdom det är framtiden!

Men inte ens detta synes man göra fullt klart för sig, annars skulle knappast de flesta människor ha så otroligt svårt för att verkligen sätta sig in uti barnens föreställningsvärld. Uppfattningen om, vilka hänsyn den kräver ha vi förut belyst. Man känner sig nästan frestad fråga, huru många som överhuvud taget bry sig om detta, även i andra hänseenden än det här gäller.

Inom de s. k. frisinnades, de »verkligt frigjordas», de »sant humanas» (ej sällan lika med in absurdum tolerantas) krets t. ex. synes i stor utsträckning den åsikten råda, »att på bildade och kritiskt skolade, nervfriska människors själs- och kroppstillstånd utövar bio väl (!) knappast någon nämnvärd verkan». Som om det inom dessa led ej funnes lika många obildade och omdömeslösa, som inom andra! Här är det dock ej frågan om vuxna eller till mogen ålder hunna personer. Vetskapen om, att man inom de kretsarna »håller styvt på barnens absoluta frihet», oavsett om de förstå att begagna denna eller om de överhuvudtaget ha minsta möjlighet att tillfredsställande möta de även från samhällelig synpunkt mindre önskvärda inflytelser, de kunna råka ut för under njutandet av sin frihet, är just ej ägnad att ingiva förtroende vare sig för vederbörandes medborgerliga ansvarskänsla (från annan än partisynpunkt möjligen) eller, att döma efter ett stort antal resultat, metodens ofelbarhet.

Vilken uppfattning genomsnittspubliken har om »filmdramat», biografen, sekundfilmen etc., kan man med god behållning avlyssna vid utgåendet från nöjeslokalerna. Följande karaktäristiska citat rekommenderas till behandling av en skicklig skämttecknares penna:

»Äsch, biofaran ä nog ej så stor, som di skriker om», eller »varför måla hin på väggen, någe rolit ska man välan ha, i all sin da». »Dramerna äro visserligen övervägande smaklösa och mången gång väl råa. Men tendensen är ju moralisk, och sluta de bra, så kan man väl inte anmärka.» »De kriminella filmerna äro ju utomordentligt spännande, men vi kunna inte inse, vad det är för ont i det.» »Detta äktenskapsbrott är väl ändå ytterst anständigt skildrat.» »Menlösare kan man väl knappast spela en förförelsescen?» Det är verkligen förlåtligt, om filmindustrien finner, att sådant läder skall sådan smörja ha.

Men att man även hos i övrigt rätt så förståndigt folk finner prov på en dylik uppfattning, torde om något vara ett bevis på, hur pass mycket den stora allmänheten reflekterar över vad frågan gäller. Man hänger sig alltså villigt åt stundens nöje, troligen fullt övertygad om, att man »själv inte har

det minsta ont av'et». Att man inom den senare kategorien människor även finner de alldeles icke få föräldrar, som sjäpa sig värre, när de skola sätta sina barn i skolan, allt under det de utan den minsta tvekan skicka sina barn på bio, ja t. o. m. ställa till bråk, om de själva gå dit och icke få taga sina barn med sig in på »gula» program, ger ytterligare relief åt spörsmålet.

»Äpplet faller emellertid ej långt från trädet.» Det är ingen hemlighet, att barnen¹ själva, när de kunna komma åt

¹ Alltsedan 1912 har jag undersökt hithörande förhållanden, och gjort den erfarenheten, att en hel del barn gå t. o. m. på tvenne biograf-föreställningar å rad 3 à 4 gånger i veckan, och visst inte bara på röda program. Man kan ju, som sagt, icke begära, att biljettförsäljerskan skall sitta inne med något osvikligt patent att bedöma åldern, allraminst vid stark frekvens, då stor brådska råder. Vid samtal med barnen frågade jag ofta, om de ej behöfve hjälpa mor i hemmet eller eljest bispringa med förstärkning till hushållskassan. Somliga skrattade förläget, andra vände föraktfullt ryggen till. Andra betonade eftertryckligt sin självständighet och sin rätt till att uteslutande själva bestämma, vad de ville roa sig med på lediga stunder. Ehuru de hade fritt husrum och mat i hemmet, voro de »självförsörjande, och pengarna räckte minsann inte till att betala för vad deras föräldrar hade skyldighet att hålla dem med». — Vad de gävo ut för sötsakerna, som de på biograferna fingo betala oskäligen priser för, det hölls nog ingen räkning på. Dessutom voro en del barn utrustade med någon kvälls- eller veckotidning, som de skyndsamt »halade» fram, så fort ljuset tändes eller under pausen till nästa föreställning, om de sutto över till denna. Till undvikande av varje missförstånd vill jag dock meddela, att jag av dessa biografbarn fått ett bättre intryck än av många andra, som utan huld eller skydd drevo gatorna kring — något även i små städer eller samhällen mycket vanligt — och vilkas uppförande i allmänhet var självsvaldigt, rått och ohyfsat till en grad, som gjorde hjärtat beklämt. Det språk som fördes trotsar varje beskrivning. Barnen på biograferna däremot verkade på ett lustigt sätt självmedvetna, snusförnuftiga och lillgamla. Man stannade ej i ett ögonblicks tvekan om, vilka barn som voro att föredraga, rent ytligt sett. Men ytar bedrar som bekant. Framgår icke härav med all önskvärd tydlighet, hur nödvändigt det är att skaffa barn goda förströelsemöjligheter, att leda deras smak i god riktning? Jag har under de 12 år jag studerat saken hört åtskilligt och sett än mer av de impulser, barn fått av biograferna, och deras handlingar och omdömen i all sin barnslighet tillstodde intet tvivel om, att det ej går med barnasjälen som den spegel man andas på.

och på alla upptänkliga sätt söka skaffa sig inträde på »gula program, de röda äro verkligen icke på långt när skarpa nog».

Låt vara att det finns biografägare, vilka trots risken se genom fingrarna med den vanliga trafiken. Man kan dock icke undgå att fråga sig, hurudana de hem äro beskaffade, hurudana de mödrar, de förhållanden, som varken dag eller natt ha makt att hålla sina barn från gatan och nöjeslokalerna. Den, som emellertid sett »bättre» fruar och skolgångarna dansa jazz mellan kl. 3—5 e. m. på biograf och andra nöjeslokaler, den är ej heller överraskad finna små och stora barn driva omkring på gatorna (ej blott i storstäderna) med prat, »bus» och selsättningar, som höra allt annat än barnåldern till. Biografen är under sådana förhållanden visst inte alltid den sämsta plats de hamna på. Ty även om de där utsättas för mindre önskvärda inflytelser och frestas till utgifter av mångahanda slag, så vore det en orättvisa, om man icke erkände, att programmet å genomsnittsbio grafen också kan vara av den beskaffenheten, att barnen där få se någonting, som de verkligen kunna ha nytta utav.

Det är således blott de sällsynta undantagen, som »tänka längre än näsan räcker», vi stackars »obekväma individer», som fråga, med vad rätt man från den krassaste egoisms, själv-tillräcklighets och tanklöshets forum dömer andra efter sig själv ifråga om biografens verkningar på barn och ungdom. Ändå är det ett fundamentalfel, även på andra områden, som t. o. m. sakkunniga göra sig skyldiga till, särskilt då det gäller tvivelaktigt konstnärliga prestationer, när de döma uteslutande med sin egen andliga mogenhet och estetiska skolning som norm.

Det finns också knappast något som verkar så utmanande, som om man på något sätt söker komma vid eller rubba människors ingrodda föreställningar, fördomar, vanor, bekvämlighet, nöjen eller rätt så svävande insikt om ditt och datt, eller hur man nu vill kalla dessa den privata tankelättjans förskansningar. För

Här sitta, säga vad man vill, intrycken fast, goda såväl som onda, för att rätt som det är, kanske när man allra minst väntar det, visa sina verkningar.

att inte tala om något, som skulle kunna betyda ett ingrepp i geschäftet som sådant — för ett sådant tilltag kan man ju minst av allt vänta någon förståelse. Och om det eljest är aldrig så ont om tid, så nog räcker den här att försvara allt detta och misstänkliggöra alla, som ha en annan uppfattning. Intet är så lätt att vilseleda som den allmänna opinionen. Sakligheten dräpes med sofisterier och sanningen med den sämre journalistikens med filmen besläktade färdighet att kunna bevisa precis vad som helst. Och filmens egen suggestionsförmåga kan komma t. o. m. den skarpaste logik på skam.

Av vad som i det föregående framhållits torde framgå, att liksom felet oftast icke ligger bara på den ena sidan, om misshälligheter uppstå, så är också ansvaret ganska delat, när det gäller bedöma, var skulden till tiden onda ligger. Redan av denna orsak skulle man kunna tycka, att spørgsmålet barn och biografier som sådant skulle kunna göras vida mindre komplicerat under förutsättning, att man beslutar sig för att med verklig eftertanke planlägga sina barns uppfostran, åtminstone till vissa grundlinjer, att man icke släpper ledningen ur sin hand och icke låter bekvämlighetsprincipen råda, när det gäller att värdesätta de inflytelsers halt, som våra barn utsättas för. Vi nämnde nyss ordet logik. Om vi tänka på, vilka stora fordringar det allmänna ställer på skolan och ungdomens lärare och ledare, ha vi då icke funnit en utgångspunkt och en ganska god sådan, från vilken vi kunna värdesätta de element, som spela in vid barnens fostran? Om vi, och det med all rätt, fordra, att vår ungdomslitteratur och de skådespel, vi visa våra barn, skola vara åtminstone av god etisk halt, om de även icke ur litterära och konstnärliga synpunkter hålla måttet, måste vi icke då även av biografdramat fordra, att det fyller samma etiska krav, även när det icke är av konstnärligt värde? Nu är detta icke annat än undantagsvis fallet — det hjälper ej att skylä över detta faktum med att stora konstnärer stundom låna sina namn åt filmen.

Gäller det emellertid att ge ett någotsånär uttömmande svar på frågan om vilka faror, som lura vid barns och ungdoms biografbesök, så skulle det kräva volymer att från alla syn-

punkter sakkunnigt och framför allt rättvist eller åtminstone fullt objektivt utreda den saken. Ämnet har likafullt mer eller mindre grundligt behandlats i olika länder. Bland det bästa som skrivits är Amtsrichter dr Albert Hellwigs »Kind und Kino», Langenzalza 1914, Beyer und Mann; och fränsett en viss oresonlig ensidighet även prof. Konrad Langes »Das Kino in Gegenwart und Zukunft», Stuttgart 1920.

På svenska ha vi utom en del tidskriftsartiklar och några småskrifter, vilka dock icke äro tillgängliga i handeln, endast en bok i ämnet, utgiven 1922 av Sveriges Allm. Folkskollärares Litteraturförening: »Biografen. Ett ord till facketes män, föräldrar och lärare» (pr. 2: 50), grundad på föredrag och en del annat material hopbragt av undertecknad under ett 12-årigt studium av biografens sociala betydelse.

Särtryck ur Tidskrift för hemmet 1923 och 1924

www.books2ebooks.eu